

*Η Επανάσταση του Ελληνικού Έθνους 1821
& 1ο Ολοκαύτωμα των Ανωγείων*

*Εισήγηση σε
Ημερίδα στ' Ανώγεια 12 -13 Αυγούστου 2015
Για τα Ολοκαυτώματα των Ανωγείων
Γεωργίου Ε. Σκουλά,
Καθ. Πολιτικής Θεωρίας & Ανάλυσης
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

12/Αυγούστου / 2015

Κυρίες και Κύριοι,

Χαίρομαι που βρίσκομαι εδώ και χαιρετίζω την πρωτοβουλία του Δήμου Ανωγείων για τη διοργάνωση μιας τέτοιας συζήτησης με τέτοια θεματική ευχαριστώντας τους διοργανωτές για την πρόσκληση να είμαι ομιλητής. Το θέμα που θα μας απασχολήσει είναι το ολοκαύτωμα των Ανωγείων τον Ιούλιο του 1822. Τα αίτια δηλαδή, του πρώτου ολοκαυτώματος του μαρτυρικού χωριού μας γιατί όπως είναι γνωστό ακολουθούν άλλα δύο σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Ένα το 1867 και το άλλο το 1944. Δεν νομίζω ότι πρέπει να είναι κανείς ιστορικός στο επάγγελμα για να καταλάβει ότι κάθε φορά που ξεσπά μια επανάσταση όπως ο εθνικός ξεσηκωμός του 1821, ή η Κρητική Επανάσταση 1866-1869 ή μια εμπόλεμη αναμέτρηση με τον εχθρό όπως στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αμέσως μετά καίγεται το χωριό από τις εχθρικές δυνάμεις. Πως συμβαίνει αυτό θα αναρωτηθεί κάποιος; Στο χωριό αυτό δηλαδή εξαντλείται όλος ο παραλογισμός και το μίσος του εχθρού κάθε φορά; Γιατί; Μήπως ως αντίποινα για τη δράση των πολιτών αυτού του χωριού και την ενεργό συμμετοχή τους σε αυτές τις αναμετρήσεις; Αν ναι, ποια είναι η ιδιοσυγκρασία ή η στάση και η δράση αυτών των ανθρώπων που μένουν σε αυτό τον τόπο διαχρονικά απέναντι στην όποια εχθρική επιβουλή; Ποια είναι τέλος η σχέση αυτού του ολοκαυτώματος με την Επανάσταση του Ελληνικού Έθνους το 1821; Για να απαντήσουμε τέτοια ερωτήματα θεωρώ ότι θα πρέπει να τοποθετηθούμε ιστορικά και να μεταφερθούμε όσο αυτό είναι δυνατό στο χρόνο και στον τόπο νοερά. Πριν όμως προβούμε στην αναγκαία αυτή ιστορική ανάλυση για τεκμηριωμένες απαντήσεις, θεωρείται απαραίτητο να γίνει μια εισαγωγική μνεία για το θέμα και έννοια **ιστορία**, όπως ορισμένοι την κατανοούμε.

Το ζήτημα που επικεντρώνει πολλές φορές το ενδιαφέρον των ειδικών όσο και των απλών ανθρώπων, είτε θετικά, είτε αρνητικά, είναι αυτό της ιστορίας. Άλλοι το βλέπουν, ως θέμα που προσεγγίζεται μονάχα από ειδικούς και όχι πάντα με αντικειμενικό τρόπο. Άλλοι το αντιλαμβάνονται, ως κάτι που υπάρχει μονάχα σε βιβλία γιατί θεωρούν ότι δεν μπορούν οι άνθρωποι να διατηρούν μνήμη και γνώση σε λεπτομέρειες, άρα για το κάθε τι σαφώς και έχουν ελλιπή πληροφορία ή εικόνα. Υπάρχει και μια τρίτη τάση ατόμων, που το διακρίνουν ως εντελώς περιττό ή αρνητικό να μιλά κανείς για το παρελθόν επειδή σχετίζεται με τον φασισμό. Υπάρχει όμως και μια τελευταία τάση, που είναι εκείνη η οποία θεωρεί ότι όταν η ιστορία ενός λαού γίνεται υποθήκη του, τότε δεν μπορεί παρά να έχει

αυτός ο λαός συνέχεια με παρόν, αύριο και πρόοδο. Πάνω σε αυτή την τάση παραπέμπει κι ο στίχος του Ανωγειανού καλού μου φίλου Π. Καλομοίρη που έφυγε νωρίς: «όποιος λαός τη γλώσσα του ξεχνά και δεν θυμάται, στο λήθαργο του μαρασμού παντοτινά κοιμάται». Κι αυτό, γιατί χωρίς γλώσσα ένας λαός δεν έχει εργαλείο που μπορεί να συγκροτήσει το ιστορικό και πολιτισμικό του γίνεσθαι. Επομένως, για να επιβιώσει χρειάζεται γενναίες πράξεις, ήρωες, συμβάντα και γλώσσα που τα εξιστορεί αντικειμενικά με κάθε λεπτομέρεια. Χρειάζεται ιστορία αφού αυτή είναι το δημιούργημά του, έχοντας συγχρόνως πλήρη επίγνωση των γεγονότων του παρελθόντος ως αταλάντευτη συνείδηση, αντλώντας από αυτήν διδάγματα για την ίδια τη ζωή. Τα διδάγματα αυτά αντλούνται μέσα από τις ανάγκες που εντοπίζονται στο παρόν με τις ιδιαίτερες συνθήκες του σήμερα. Απαιτεί όμως περιφρούρηση της αλήθειας για να βγαίνει δίδαγμα, όταν κι εφόσον ο αγώνας συντελείται από συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες και με άνισους όρους. Αν σε μια επισκόπηση της ελληνικής ιστορίας συνεπώς, διατηρούμε τις μνήμες μας ως γνώση τι μπορεί να μας διδάσκει η Επανάσταση του 1821; Μας διδάσκει, ότι οι άνθρωποι που κατοικούν αυτό τον τόπο έχουν παθιασμένη αγάπη με την ελευθερία γι' αυτό και είναι αδούλωτοι. Μας διδάσκει ότι, αφού διασταυρώνουμε τις απόψεις των ιστορικών όπως Ν. Σβορώνου, Τ. Βουρνά Ι. Κορδάτου και Παπαρηγόπουλου, διακρίνουμε οράματα και στόχους των εξεγερμένων κυρίως από την σημαντικότερη μυστική οργάνωση αυτή της Φιλικής Εταιρίας που οργάνωσε τις δυνάμεις του έθνους για να αρχίσει η Επανάσταση η οποία θα οδηγούσε στην απελευθέρωση των ελλήνων. Μας διδάσκει ότι, η εξέγερση κατά της τυραννίας αποσκοπούσε να πραγματοποιήσει την εθνική ανεξαρτησία και τη λαϊκή κυριαρχία ξαναζωντανεύοντας παράλληλα και υλοποιώντας τις δημοκρατικές παραδόσεις του λαού μας από το μακρύ παρελθόν. Μας διδάσκει ότι, η μετά Σκουφά εποχή, το 1818, διευρύνει το άνοιγμα της Φιλικής Εταιρίας σε όλες τις κοινωνικές ομάδες που σημαίνει πως την οργάνωση πλέον την αποτελούσαν τρία ρεύματα: 1) το δημοκρατικό-αστικό, 2) το συντηρητικό-συμβιβαστικό και 3) το αντιδραστικό. Το πρώτο, ήταν απόρροια του κηρύγματος του Ρήγα, στηριζόμενο στις λαϊκές μάζες, στους διανοούμενους απόδημους και στην προοδευτική μερίδα της αστικής εμπορικής τάξης. Οι πιο σημαντικοί εκπρόσωποί του ήταν: Κολοκοτρώνης, Νικηταράς, Αναγνωστόπουλος, Αναγνωσταράς, Παπαφλέσσας, Ανδρούτσος και Δ. Υψηλάντης. Το δεύτερο, ήταν εκείνο που ανήκε η συντηρητική μερίδα της

αστικής τάξης και το εκπροσωπούσαν οι: Μαυροκορδάτος, Ιγνάτιος, Καρατζάς και οι Κουντουριώτες. Το τρίτο, το αποτελούσαν φεουδαρχικά στοιχεία όπου υπονόμευαν την επανάσταση εκ των έσω παραμερίζοντας τα λαϊκά στρώματα ώστε η εξέγερση εάν είναι να στεφθεί με επιτυχία, να μην έχει δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις μετά. Σε αυτό ανήκαν οι μεγαλο-κοτζαμπάσηδες: Λόντος, Χαραλάμπης, Νοταράς, Ζαΐμης κá. Αυτοί ήταν που οδήγησαν στις μετέπειτα εμφύλιες διαμάχες το 1824-26. Ο κεντρικός πυρήνας της Φ. Ε. ήταν του πρώτου ρεύματος και εξέφραζε όλες τις αντάρτικες ομάδες των Κλεφτών και ορισμένες των Αρματολών που δρούσαν χωρίς κόπωση όλο τον καιρό για να διατηρείται η φλόγα της επανάστασης ζωντανή. Έθεσε τέσσερις κύριους στόχους που υιοθετήθηκαν ως βασικοί επαναστατικοί στόχοι: 1) Πρώτος, να δοθεί λύση στο εθνικό ζήτημα, δηλ. λύτρωση όλων των ελληνικών εδαφών. 2) Δεύτερος, στο κοινωνικό, δηλ. στη δίκαιη κατανομή των εθνικών γαιών στους αγρότες ακτήμονες. 3) Τρίτος, στο πολιτικό, δηλ. στην επίτευξη ενός κράτους δικαίου με δημοκρατική λειτουργία και εκπροσώπηση όλων των στρωμάτων της κοινωνίας σε αντίθεση με οποιαδήποτε άλλη μορφή ολιγαρχικής ή μοναρχικής εξουσίας. 4) Τέταρτος ήταν στο γλωσσικό, δηλ. στην ενότητα του λόγου γραπτού και προφορικού και στην καθιέρωση της λαϊκής ελληνικής γλώσσας ώστε να πάψει να αιμορραγεί η πληγή της διγλωσσίας στο κορμί της φυλής μας. Παρά τους αλληλοσυγκρουόμενους προσανατολισμούς που παρουσίαζαν τα ρεύματα ο πυρήνας των Φιλικών κατόρθωσε να βρει την σύνθεση να υπερνικήσει κάθε δισταγμό και να κηρύξει την επανάσταση στις 25 Μαρτίου το 1821. Τη συνέχεια τη γνωρίζουμε από την επίσημη ελληνική ιστορία. Αυτό που ίσως δεν γνωρίζουμε και είναι εν μέρει άγνωστο σε ορισμένους σήμερα λόγω του ότι η Κρήτη έμεινε έξω από τα όρια του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους το 1832 είναι, αν είχε παλμό επαναστατικό η Κρήτη κι αν αυτός ο παλμός είχε συνέχεια ή όχι στα 92 χρόνια που ακολουθούν μέχρι την ένωσή της με την Ελλάδα; Επιπλέον, ποιος ήταν ο ρόλος των Ανωγειανών στην περίοδο αυτή και ποια η σχέση του ολοκαυτώματος των Ανωγείων με την Ελληνική Επανάσταση;

Εξετάζοντας τις απόψεις πολλών ιστορικών, όπως την ομάδα που συνέγραψε το πολύτομο και πολύτιμο έργο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* καθώς και άλλων ιστορικών και λαογράφων όπως: Τ. Βουρνάς, Κ. Βακαλόπουλος, Θ. Δετοράκης, Α. Βακαλόπουλος, Β. Κρεμύδας, Β. Ψυλλάκης, Ι. Μουρέλος, Γ. Δακανάλης και Γ. Σμπώκος, εκτός από τους δύο πρώτους που περνούν σε δύο

αράδες την ιστορία της εξέγερσης στην Κρήτη, βλέπουμε να συγκλίνουν οι περισσότερες απόψεις των άλλων στο ότι είχε απλωθεί σε αμείωτο βαθμό και στην Κρήτη. Βλέπουμε ότι η επανάσταση είχε σοβαρό παλμό με έντονη επαναστατική δράση στην Κρήτη αφού παρουσιάζει σοβαρή έκβαση με τη γρήγορη εξάπλωσή της στο Νησί. Ο Θ. Δετοράκης αναφέρει, ότι η κρητική συμμετοχή στην πανεθνική εξέγερση αποφασίστηκε στα Σφακιά στις 15/Απριλίου του 1821 δηλ. 20 ημέρες μετά την 25η Μαρτίου, αλλά ως επίσημη ημέρα έναρξης θεωρείται η 14^η Ιουνίου 1821. Την ίδια ημέρα είχε σημειωθεί και η πρώτη μεγάλη νίκη των Κρητικών επαναστατών στη σφοδρή μάχη στο Λούλο Χανίων. Η τουρκική διοίκηση απάντησε μετά με κινητοποιήσεις των στρατιωτικών της δυνάμεων που οι βιαιοπραγίες τους ήταν πρωτοφανούς αγριότητας. Η σφαγή στο Ηράκλειο δέκα μέρες αργότερα 24/6/1821 ήταν απόδειξη αυτής της αγριότητας η οποία χαραχθηκε στη μνήμη του λαού μας ως η μεγάλη συμφορά. Παρόλα αυτά, η επανάσταση επεκτάθηκε κατά τον ιστορικό, σε ολόκληρη την Κρήτη και άντεξε. Παρόμοια κι οι συγγραφείς της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους αναφέρουν, ότι η Επανάσταση επεκτάθηκε σε όλη την Κρήτη κυρίως από τον Ιούνιο του 1821 τόσο στα Χανιά και Ρέθυμνο, όσο στο Ηράκλειο και Λασιθί. Επειδή όμως στην αρχή οι επαναστατημένοι Κρητικοί πέτυχαν ορισμένες καλές και σημαντικές νίκες, ο εχθρός επανήλθε σφοδρότερος και καταπάτησε βασικές περιοχές όπως των Σφακιών, Αποκορώνου, Μαλάξας, Λάκκων και Θερίσου στα μέσα έως τα τέλη του Αυγούστου του 1821. Πολλοί ιστορικοί σταματούν την εξιστόρηση εδώ, θεωρώντας ότι η Κρητική επανάσταση έσβησε. Οι πασάδες Ρεθύμνου Χανίων και Ηρακλείου κατά-ευχαριστημένοι με την έκβαση της καταστολής της επανάστασης ησύχασαν, αφού θεώρησαν ότι η επανάσταση στο νησί είχε λάβει ουσιαστικά τέλος. Έτσι, αναχώρησαν με το στρατό τους για τις πόλεις τους. Οι επαναστάτες ωστόσο δεν ησύχασαν, μα επανήλθαν στις θέσεις τους για να αρχίσουν όχι μόνο την οργάνωση και τον συντονισμό τους, αλλά να επιδοθούν σε νέο γύρω πολεμικών επιχειρήσεων ώστε να ανακαταλάβουν τις καταπατημένες από τον εχθρό περιοχές όπως κι έγινε αμέσως μετά. Εδώ είναι λοιπόν, που εμφανίζεται η συμμετοχή των Ανωγειανών κι εδώ είναι που θα αναπτύξουν στενούς δεσμούς φιλίας, αγωνιστικότητας και αλληλεγγύης με τους Σφακιανούς και γενικότερα με Χανιώτες, Ρεθεμνιώτες καθώς και Ηρακλιώτες λόγω του αναμφισβήτητου ηρωισμού τους και της αυτοθυσίας τους για τον μεγάλο εθνικό σκοπό. Αφού λοιπόν κάνουν οι Κρητικοί επαναστάτες οργανωμένη

και συντονισμένη επίθεση, όχι μόνο ανακαταλαμβάνουν τις καταπατημένες από τους τούρκους περιοχές αλλά καταφέρνουν να καταδιώξουν τον εχθρό μακριά που στο τέλος οι διασωθέντες βρίσκουν καταφύγιο μόνο μέσα στα μεγάλα κάστρα. Τους επαναστάτες σε αυτές τις νικηφόρες επιχειρήσεις τους αποτελούσαν εκτός από τους Σφακιανούς και τους Ρεθεμνιώτες, οι Ανωγειανοί και οι Μυλοποταμίτες. Για αυτή τη δυναμική σχέση των Σφακιανών με τους Ανωγειανούς αποδεικνύει κι ο ακόλουθος στίχος στο Βιβλίο του Γ. Σμπώκου: «Άχι καϋμένη Ασή-Γωνιά, Χώρα Σφακιών κι Ανώγεια, που είστε φίλοι αδερφικοί μα ‘στε μακριά και χώρια».

Σε τέτοιες κρίσιμες στιγμές που είχε η έκβαση της επαναστατικής δράσης, οι επαναστάτες αντιλαμβάνονται ότι, ναι μεν έχουν την πολεμική τεχνική ορμή και πάθος για την ελευθερία παρά τον φτωχό οπλισμό τους, όμως απαιτούνταν άτομο με ηγετικές ικανότητες ως ιθύνων νους να αναλάβει την ηγεσία των πολεμικών τους επιχειρήσεων. Γι’ αυτό και ζήτησαν από τον Δημήτρη Υψηλάντη στην Πελοπόννησο κατάλληλο πρόσωπο για να αναλάβει την αρχηγία. Ενώ αναφέρθηκε το όνομα του Αλέξανδρου Καντακουζινού, αρνήθηκε επειδή οι πρόκριτοι, ως αντιδραστικό ρεύμα στο οποίο ο ίδιος ο Κατακουζινός ανήκε, είχαν συνεχείς αντιδράσεις απροκάλυπτα εναντίον του Δ. Υψηλάντη. Τότε ο μεγάλος ήρωας και φωτεινός νους της Φιλικής Εταιρίας και της Κλεφτουργιάς όρισε τον Μιχάλη Κομνηνό ή Αφεντούλη ο οποίος έφτασε στο νησί τον Νοέμβριο του 1821. Ο Αφεντούλης βέβαια, δεν ήταν η καλύτερη επιλογή λόγω των διενέξεων που προξένησε με τους Σφακιανούς και τον Μελιδόνη, δείχνει όμως εμφανώς ότι οι Κρητικοί επαναστάτες που ανάμεσά τους διακρίνεται το σύνολο των Ανωγειανών συνδέονταν περισσότερο με το πρώτο ρεύμα της Φιλικής Εταιρίας δηλ. το προοδευτικό, παρά με τα άλλα δύο. *Κι αυτό είναι προς τιμήν τους γι αυτό κι εμείς σήμερα νιώθουμε υπερήφανοι γι αυτούς. Κυρίως γιατί έδειξαν στην παγκόσμια κοινότητα ότι είχαν αποβάλλει εκείνο το εργαλείο που συνήθως ελέγχονται οι λαοί το οποίο είναι όχι ο ίδιος ο θάνατος, αλλά ο φόβος του θανάτου. Για αυτούς, όπως και του μεγάλου Ρήγα νωρίτερα, ο φόβος του θανάτου δεν ήταν απειλή.* Εκείνοι που πρώτοι μυήθηκαν στην Φιλική Εταιρία, για να ακολουθήσουν και άλλοι πολλοί αργότερα ήταν: ο θρυλικός Αρχηγός του Ανωγειανού επαναστατικού Σώματος Βασίλειος Σμπώκος, οι γενναίοι οπλαρχηγοί και αγωνιστές: Σταύρος Μανουράς ή Περπυρής, Εμμανουήλ Δακανάλης, Σταύρος Νιώτης και Βασίλειος Σκούλας ή Αναγνώστης.

Ας επανέλθουμε όμως στο σημείο που οι επαναστάτες στα τέλη Αυγούστου του 1821 και μετά αρχίζουν να ανακαταλαμβάνουν τις καταπατημένες από τον εχθρό περιοχές που για ορισμένους ιστορικούς, ήταν και είναι άγνωστο έχοντας την εντύπωση ότι αυτή η Επανάσταση είχε λάβει τέλος με την πρώτη καταστολή. Οι επαναστάτες επομένως όχι μόνο έκαναν επανεκκίνηση των επιχειρήσεών τους στα τέλη Αυγούστου και αρχές Σεπτεμβρίου του 1821 για να ανακαταλάβουν τις παραπάνω περιοχές, αλλά κατόρθωσαν να επιφέρουν τόσες καταστροφές και απώλειες στον εχθρό που πολλές φορές όταν τους έβλεπε ο εχθρός είτε στη Μεσσαρά είτε στις πεδινές περιοχές του Ρεθύμνου, έτρεχε να μπει στο κάστρο να γλιτώσει. Αυτές οι επιθέσεις των επαναστατών δεν είχαν μονάχα επιδείξει συντονισμό και πολεμική αρετή, αλλά είχαν συντελεστεί σε πολλά σημεία συγχρόνως, πράγμα που είχε πανικοβάλλει τον εχθρό. Ας δούμε όμως πως περιγράφουν οι ίδιοι ιστορικοί του έργου της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους ορισμένες από αυτές τις μάχες, εκείνη στο μοναστήρι της Χαλέπας και την άλλη στον Σκλαβόκαμπο: Αναφέρουν λοιπόν: «Στις 30 Αυγούστου ο Χασάν πασάς δέχθηκε επίθεση Ανωγειανών και Αυλοποταμιτών στο μοναστήρι της Χαλέπας που είχε στρατοπεδεύσει. Στη μάχη που επακολούθησε σκοτώθηκαν πολλοί τούρκοι κι ο Χασάν βλέποντας πως συνεχώς κατέφθαναν επαναστάτες από διάφορες περιοχές εγκατέλειψε τη θέση αυτή και κατευθύνθηκε προς τον Σκλαβόκαμπο όπου έφτασε την επομένη. Στη θέση αυτή είχαν αποφασίσει οι Κρητικοί υπό την ηγεσία των Π. Ζερβουδάκη, Βασιλείου Σμπώκου, Θ. Χούρδου και Βασιλείου Χάλη να πολεμήσουν και η μάχη που άρχισε μόλις πλησίασαν οι τουρκικές δυνάμεις συνεχίστηκε μέχρι τη νύκτα. Ο Χασάν προσπαθούσε να ανοίξει δρόμο για το Ηράκλειο ενώ οι επαναστάτες κρατούσαν με πείσμα τα περάσματα. Η νύχτα ανάγκασε τους αντιπάλους να σταματήσουν τις συγκρούσεις και ο πασάς θεωρήσας το ακροασφαλές του Σκλαβοκάμπου, αφού εγκατέλειψε πολλά εφόδια, έφυγε πριν ξημερώσει για την περιοχή της Κνωσού. Εκεί και συγκεκριμένα στον Άγιο Μύρωνα, στις 9 Σεπτεμβρίου 1.000 επαναστάτες προκάλεσαν σύγκρουση με ντόπιους τούρκους και αιγυπτιακό ιππικό. Η συμπλοκή αυτή εξελίχθηκε σε πολύωρη μάχη, κατά την οποία οι εχθροί είχαν πολλές απώλειες». (σελ. 80)

Έτσι παρατηρείται ότι σε όλη την περίοδο από τον Σεπτέμβριο του 1821 μέχρι Γενάρη και Φλεβάρη του 1822 οι Μυλοποταμίτες με τους Ανωγειανούς διεξάγουν όχι μόνο σπουδαίες νίκες στις αναμετρήσεις τους με τον αντίπαλο

επιφέροντάς του ζημιές και απώλειες, αλλά φτάνουν να έχουν συντονισμένη δράση που είχαν γίνει μόνιμη απειλή της τούρκικης ηγεσίας. Ο ιστορικός Ψυλλάκης αναφέρει ότι οι Μυλοποταμίτες είχαν καλή οργάνωση που παρά το πλήγμα που δέχθηκαν με τον άδικο χαμό του αρχηγού τους Μελιδόνη από έναν Σφακιανό, ξεπεράστηκε ο πόνος και το μίσος με τον άλλο Σφακιανό αρχηγό Θ. Χούρδο. Κυρίως γιατί ο τελευταίος διέθετε ανοικτή και πλατιά καλωσύνη με έναν ατρόμητο ηρωισμό που τους έκαμε να ξεχάσουν το πείσμα και να πειθαρχούν στους αρχηγούς τους. Με την αρχηγία του Χούρδου λοιπόν, παρατηρεί ο ιστορικός, «οι αδελφοί του Μελιδόνη, ο Κυριάκος Σγουρός, ο Μελίτακας, ο Αντ. Καλλέργης, ο Βασίλης Σμπώκος, ο Στ. Νιώτης, οι Σκουλάδες, ο Ξετρύπης, ο Β. Αγιοραμίτης, ο Σταυρούλης και Ιωάννης Χαμαλάκης, με τους καστρινούς Παναγιώτη Ζερβουδάκη απ' την Τύλισσο και τον Ι. Παλμέτη απ' το καμαράκι και με τον Μαυροθαλασσίτη, ξεπάστρεψαν πολύ γρήγορα το Μυλοπόταμο, γιατί οι Τούρκοι έφευγαν στο πλησίασμά τους προς το Ηράκλειο, χωρίς να τολμούν καμιά σύγκρουση. Οι καπετάνιοι είχαν σχηματίσει δυνατό σώμα από πεντακόσιους διαλεκτούς, που κάθε μέρα πλήθαινε με νέα παλληκάρια απ' όλα τα χωριά του Μυλοποτάμου, που τελικά ο τόπος ξεπετάχτηκε πάνω σε γενικό ξεσηκωμό. Άμα εξασφαλίστηκε το ξεκαθάρισμα του Μυλοποτάμου, οι αρχηγοί σκόρπισαν άλλοι προς τα Ηρακλειώτικα κι άλλοι προς το Ρέθυμνο για να κρατούν το κορδόνι, που με το φόβο τους είχαν σχηματίσει οι Τούρκοι γύρω από την πόλη τους». Ενώ λοιπόν διεξάγονται αυτές οι επιχειρήσεις προς τα δυτικά με απανωτές νίκες που καταλήγουν στο παραπάνω ξεκαθάρισμα του Μυλοποτάμου που αναφέρει ο Ψυλλάκης, ο Π. Ζερβουδάκης ως επικεφαλής σώματος πηγαίνει στ' Ανώγεια αποστολή στα τέλη Φλεβάρη του 1822. Από τ' Ανώγεια ο Ζερβουδάκης πήρε μαζί του, κατά τον ιστορικό Ι. Μουρέλλο «τους ηρωικούς Ανωγειανούς με τον Σμπώκο, το Νιώτη, το Σκουλά και τον Ξετρύπη κι είχε κατεβεί προς τον Κρουσώνα και ξεσηκώνοντας όσους οπλοφόρους μπορούσε κι' οπλίζοντας τα πιο διαλεκτά παλληκάρια, τράβηξε προς τη Γέργερη ψηλά κ' έφθασε στη Μονή Βροντήσι στη νότια πλευρά του Ψηλορείτη που τον περίμενε ο Κουρμούλης με τους καπετάνιους του».(σ. 439) Με το που ενώθηκαν ο Ζερβουδάκης κι οι Ανωγειανοί με τους άλλους καπετάνιους, άρχισαν τα σχέδια των επιχειρήσεων δίνοντας συντονισμένα σημαντικές νικηφόρες μάχες που κατεδίωξαν τους Τούρκους από τα γύρω χωριά όπως: Γρηγοριά, Σκούρβουλα και Μαγαρικάρι φθάνοντας στο Τυμπάκι. Στις 6 Μαρτίου 1822, γίνεται αναφορά του ιστορικού ότι

οι επαναστάτες κατάφεραν όχι μονάχα σπουδαία νίκη στο Τυμπάκι και στην περιοχή της Μεσσαριάς, αλλά πέτυχαν να κυνηγήσουν τον εχθρό που είχε τραπεί σε άτακτη φυγή για πολλές ώρες που όσοι απ' τους κυνηγημένους Τούρκους δεν σκοτώθηκαν κατέληξαν μέσα στο κάστρο. Στη συνέχεια, έχουμε τη μεγάλη νίκη του Σκλαβόκαμπου, η οποία προκλήθηκε από τους πολιορκημένους Τούρκους οι οποίοι είχαν περάσει κάποια στιγμή αθέατοι από τους επαναστάτες και μπήκαν μέσα στον πύργο του Κερίμογλου στην Επισκοπή Μυλοποτάμου. Η πολιορκία καλά κρατούσε κι ενώ είχαν ξεκινήσει οι διαπραγματεύσεις για να παραδώσουν τον οπλισμό τους, πρόλαβε και ειδοποίησε τους πολιορκητές επαναστάτες ένας Ανωγειανός ότι φτάνουν ενισχύσεις από ένα δυνατό γενίτσαρο τον Λαδάογλου. Αντί να πάρει όμως αυτός ο γενίτσαρος με ολόκληρο σώμα πολεμιστών τον δρόμο του Στρούμπουλα να πάει στην Επισκοπή, επιλέγει εκείνον του Σκλαβόκαμπου. Ας αφήσουμε όμως τον ιστορικό εδώ να τα διηγηθεί ο ίδιος για λόγους αντικειμενικότητας: «Οι Ανωγειανοί περίφημοι στο τρέξιμο, τον παρακολουθούσαν από κορφή σε κορφή ευθύς ως πέρασε την Τύλισσο. Πηδούν από βράχο σε βράχο σαν τα ελάφια, χωρίς να ιδρώνουν που ανεβοκατεβαίνουν τα βουνά. Ειδοποιούν τους Ανωγειανούς καπετάνιους τον Βασίλη Σμπώκο, τον Γιάννη και Σταυρούλη Νιώτη, τον Σταύρο Ξετρύπη, τους Σκουλάδες και τον περίφημο Παλμέτη από το Καμαράκι, να τρέξουν και να πιάσουν τα στενά του Σκλαβόκαμπου. Όλα-όλα τα τουφέκια τους στ' Ανώγεια την ημέρα εκείνη ήταν μόνο εκατό. Είχε και ο Παλμέτης μια εικοσαριά τους ακολούθησαν όμως πάνω από διακόσιοι Ανωγειανοί άλλοι με χονδρά ραβδιά, άλλοι με σπαθόβεργες και άλλοι με λουράτες σφενδόνες. Σε λίγη ώρα οι Ανωγειανοί μαζί με πεντέξι οπλοφόρους που βρήκαν στις Γωνιές, είχαν πιάσει τα περάσματα του Σκλαβόκαμπου». (σ. 452) Η επίθεση έγινε αιφνιδιαστικά, οι Τούρκοι και να είχαν περιθώρια να αμυνθούν δεν πρόλαβαν καν να το σκεφτούν επειδή οι επιτιθέμενοι Ανωγειανοί ήταν όχι μόνο ευλύγιστοι αλλά και ισχυροί πολεμιστές που μέσα σε λίγες ώρες η μάχη είχε λάβει τέλος εξουδετερώνοντας ολόκληρο το τουρκικό Σώμα. Οι λιγοστοί Τούρκοι που επέζησαν του δράματος, αυτής της μάχης κόλασης όπως την αποκάλεσαν καθώς τα διηγούνταν μετά, τσακισμένοι και ντροπιασμένοι διάβηκαν το βράδυ την πόρτα του κάστρου για να σκορπίσουν τον πόνο και την πίκρα τους στους υπόλοιπους για αυτή την απρόσμενη ντροπιαστική ήττα. Μετά από την μάχη οι Κιρίμηδες της Επισκοπής Μυλοποτάμου αναγκάστηκαν να παραδοθούν. Με αναπτερωμένο το ηθικό τους αμέσως μετά τη

νίκη του Σκλαβόκαμπου για τις απανωτές νίκες τους οι επαναστάτες κυρίως οι Ανωγειανοί με τον Παλμέτη και μερικούς Γωνιανούς, πραγματοποιούν κατά τον ιστορικό Γ. Δακανάλη εκστρατεία στα Σφακιά. Αυτό αποφασίστηκε επειδή όλοι οι Τούρκοι της Κρήτης έκαναν σχέδια να εισβάλλουν στα Σφακιά επιδιώκοντας με κάθε τρόπο τον αφανισμό του απάτητου αυτού κάστρου της ελευθερίας. Η τούρκικη εισβολή γίνεται τόσο από τον Σερίφ πασά, όσο και από τον περιβόητο Καούνη με την πλέον σημαντική τουρκική δύναμη. Παρά τη μεγάλη δύναμη όμως που διέθεταν οι Τούρκοι εισβολείς, κατατροπώθηκαν από τη μικρή σχετικά δύναμη των Ελλήνων, για τους ιστορικούς, κι ετράπησαν σε άτακτη φυγή, αφήνοντας αμέτρητους νεκρούς και πολύτιμα λάφυρα στα πεδία των μαχών. Η συμβολή των Ανωγειανών σε αυτή την εκστρατεία βοήθειας ήταν αναμφίβολα μεγάλη δεδομένου ότι συμμετείχαν σε αυτήν σχεδόν το σύνολο των μάχιμων αντρών τους αφήνοντας μόνο μια μικρή φρουρά στ' Ανώγεια με αρχηγό τον Ι. Πλεύρη, που κι αυτή προξένησε πολλές ζημιές στους Τούρκους καθώς επέστρεφαν από τα Σφακιά στο Ηράκλειο. Κι ενώ συνεχίζονται οι πολεμικές επιχειρήσεις στα Χανιά και στη Σούδα ορισμένοι Ανωγειανοί με τον Σφακιανό Θ. Χούρδο επιστρέφουν και αφού το Μυλοπόταμο είχε πλέον καθαρίσει από τους Τούρκους αποφασίζουν να τραβήξουν προς το Μαλεβύζι και να βοηθήσουν τον εξαιρετικό πατριώτη Π. Ζερβουδάκη που προσπαθούσε να ξεσηκώσει τον κόσμο στην επαρχία του και να δυναμώσει η δράση τους στα καστρινά. Ο ερχομός όμως του Χούρδου, του Σμπώκου, του Σγουρού, του Παλμέτη, των Σκουλάδων και των Νιώτηδων, κατά τον Μουρέλλο, έδωσε νέα δύναμη στην προσπάθειά του Ζερβουδάκη.

Οι επαναστάτες Κρητικοί συνεχίζουν το έργο τους χωρίς διακοπή, μετρώντας μέσα στον Μάιο και Ιούνιο αμέτρητα κλέφτηκα κτυπήματα στον εχθρό αφού αυτός υπερείχε σε αριθμό και οπλισμό. Εκείνο που πρόσεχαν ήταν να μην έχουν μεγάλες αναμετρήσεις για να αποφεύγονται οι απώλειες και όταν επρόκειτο για μεγάλη μάχη απαιτούσαν ακριβή συντονισμό ώστε να έχουν σίγουρη τη νίκη. Ενδεικτικά και μόνο αναφέρω εδώ τη μάχη στη Μεσσαριά κοντά στο Τυμπάκι στις αρχές του Ιουλίου 1822, η οποία ήταν καλά οργανωμένη και μεγάλη, συμμετέχοντας σε αυτήν εκτός των Ανωγειανών που αναφέρθηκαν παραπάνω με τον Χούρδο και Παλμέτη οι: Κουρμούλης, Ζερβουδάκης, Κούρτηκας, Ξωπατέρας, Κόρακας, Τσακίρης, Χελιδόνης, Χαλικάς, Μαστραχάς Τσουδερός, Βουρδουμπάς και Δεληγιαννάκης. Οι αντίπαλοι ήταν ο Αγριολίδης και ο

Μουσταφάς Καψάλης με πολυάριθμους πολεμιστές που αφού περικυκλώθηκαν από τους επαναστάτες άρχισε η επίθεση. Η μάχη είχε γρήγορα κριθεί καταφέροντας οι Επαναστάτες να τους κατατροπώσουν σκορπώντας τους τέτοιο πανικό και καταστροφή που λέγεται ότι τους κυνηγούσαν μέχρι μόλις λίγα χιλιόμετρα έξω από το Ηράκλειο.

Εδώ είναι που θα φρίξει απ' το κακό του ο Σερίφ πασάς με το πάθημα των παραπάνω ισχυρών Τούρκων αρχηγών Αγριολίδη και Καψάλη. Πριν ξεκινήσει επομένως για αντίποινα στη Μεσσαριά βάζει στόχο να κτυπήσει τ' Ανώγεια κυρίως επειδή τα θεωρούσε άκρως υπεύθυνα για τα απανωτά κτυπήματα που έδιναν οι επαναστάτες συντονισμένα σε όλη σχεδόν την Κρήτη: Χανιά Ρέθυμνο Ηράκλειο και Λασιθί. Αρκετά καλά πληροφορημένος ο πασάς θεωρούσε τ' Ανώγεια ψηλή φωλιά κι ορμητήριο των Μυλοποταμιτών και Μαλεβυζιωτών, που ξεσηκωμένοι όλοι τους τον ενοχλούσαν με τα ακατάπαυτα κλέφτικα κτυπήματά τους, αποφεύγοντας έτσι μάχες εκ παρατάξεως προς εχθρό δεκαπλάσιο από αυτούς. Ιδιαίτερα όμως αυτός ο συγκεκριμένος πασάς φοβόταν τους Ανωγειανούς κατά τους ιστορικούς, τους φοβόταν για την ορμητικότητά τους και την εξαιρετική σε ατομικούς ηρωισμούς δράση τους.

Στις 5 Ιουλίου 1822 ο ίδιος αυτός πασάς με 5,000 Τούρκους πηγαίνει στον Άγιο Μύρωνα να βρει κατάλληλους πολεμιστές να τους στείλει να κάψουν τ' Ανώγεια. Διάλεξε λοιπόν δύο χιλιάδες Τουρκοκρητικούς για να εκτελέσουν τα σχέδιά του. Τ' Ανώγεια τα βρήκαν οι Τουρκοκρητικοί στις 7/7/1822 όντως ανυπεράσπιστα και τα κατέστρεψαν ολοσχερώς. Ο πληθυσμός των Ανωγείων αριθμούσε σύμφωνα με τους ιστορικούς, έως δύο χιλιάδες γυναϊκόπαιδα τα οποία είχαν καταφέρει να συρθούν ψηλά στα βουνά προς τη ζώμυθο και Νίδα κι έτσι δεν πρόλαβαν μονάχα δέκα άοπλους ηλικιωμένους τους οποίους και τους σκότωσαν. Οι Τούρκοι αφού έκαψαν και ισοπέδωσαν το ηρωικό χωριό των Ανωγείων παρέμειναν γύρω στις 7 ημέρες γιορτάζοντας το θρίαμβό τους προσπαθώντας και προσκαλώντας συγχρόνως άδικα τους άμαχους και καλά κρυμμένους Ανωγειανούς να υποταχθούν αλλά κανείς δεν παρουσιάστηκε. Έτσι οι εχθροί, αφού άφησαν ένα σώμα των πεντακοσίων πολεμιστών οι υπόλοιποι τράβηξαν προς την Αγία Βαρβάρα. Ο στόχος τώρα των επαναστατών δεν ήταν μονάχα να πάρουν εκδίκηση για τ' Ανώγεια αλλά να ελευθερώσουν τον χώρο αυτό που τον θεωρούσαν κλειδί του Μυλοποτάμου και του Ηρακλείου. Οι Ανωγειανοί επαναστάτες μαθαίνοντας το ολοκαύτωμα του χωριού τους αντί να

πάνε πίσω να δουν τα αποκαΐδια καλούν στις Γωνιές όλους τους Μαλεβυζιώτες, το σώμα του Ζερβουδάκη τους Μυλοποταμίτες και τους αρχηγούς: Δελιγιαννάκη, Τσουδερό, Πωλογιωργάκη το σώμα των Σφακιανών, τους εθελοντές με τον Ζερβονικόλα και στρώνουν το σχέδιό τους στέλνοντας τον οπλαρχηγό του Κρουσώνα Μακατούνη με είκοσι Κρουσανιώτες και εξήντα διαλεκτούς Ανωγειανούς σε αποστολή στο Μαλεβύζι. Από τα χωριά του Μαλεβυζίου θα έπρεπε να πάρουν όσα αρνιά, πρόβατα και άλογα θα έβρισκαν να βόσκουν και να τα τραβήξουν προς τον Κρουσώνα. Αυτό έκαναν και τράβηξαν μεγάλο κοπάδι για τον παραπάνω προορισμό. Οι Τούρκοι σαν είδαν να φεύγουν τα κοπάδια αγριεμένα έστειλε ο Σερίφ πασάς γύρω στους 385 τούρκους, 370 διαλεκτούς Αλβανούς και καμιά δεκαπενταριά Τουρκοκρητικούς να πιάσουν τους κλέφτες ζωντανούς ή να του φέρουν πίσω τα κεφάλια τους. Η παγίδα του Κρουσώνα έπιασε. Όσο πλησίαζαν τα κοπάδια προς τον Κρουσώνα ερχόταν και οι αρχηγοί και οι καπετάνιοι να πιάσουν θέσεις κατάλληλες αφήνοντας μονάχα ένα πέρασμα ώστε να μπου οι Τούρκοι που κνηγούσαν τους κλέφτες μέσα στο χωριό. Δεν θα αναφερθώ σε λεπτομέρειες για το τι ακολούθησε στους παγιδευμένους Τουρκοαλβανούς αφού όλοι οι Κρητικοί επαναστάτες τους είχαν περικυκλώσει κλείνοντας και το τελευταίο άνοιγμα της εισόδου τους. Ο καθένας μπορεί να καταλάβει τη μάχη κόλαση για τους εχθρούς που τελικά κλείστηκαν στην εκκλησία του χωριού και όσοι δεν πέθαναν από τους καπνούς βρέθηκαν μετά σκοτωμένοι. Ένας μονάχα με οδηγό τον Μακρυμπογιατζή κατόρθωσε να σωθεί και να πάει τα χαμπέρια στον Πασά στον Άγιο Μύρωνα.

Αυτοί ήταν οι Ανωγειανοί επαναστάτες του 1821, απλοί και ωραίοι! Αυτή ήταν και η δράση τους για τον εθνικό σκοπό, μια δράση η οποία δείχνει ηρωισμό μεγάλου διαμετρήματος με μετριοφροσύνη αφήνοντας τις πράξεις τους να μιλούν για αυτούς. Μια δράση, που δεν σταμάτησε μονάχα στις περιόδους των επαναστατικών χρόνων, αλλά συνέχισε και μετά, κληροδοτώντας σε μας τους μεταγενέστερους μια βαριά κληρονομιά με πολλά διδάγματα. Αν όμως μια τέτοια δράση δεν καταγράφεται στην επίσημη ιστορία, ούτε διδάσκεται, στερείται η αλήθεια και η γνώση απ' το λαό αφαιρώντας του το εργαλείο της εξέλιξής του που δεν είναι μόνο άδικο για τον ίδιο, αλλά και παθογόνο για την επίσημη ιστορία της χώρας.

Ευχαριστώ πολύ!